

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก

FACTORS EFFECTING TO THE SUCCESS OF PUBLIC HEALTH VOLUNTEER FOR PREVENTION AND CONTROL DENGUE HEMORRHAGIC FEVER

ยุพาทักดี กริรัมย์¹, ศักดิ์ชาย เพ็ชรตร², กุลวดี คตชนะเลขา³, ตะวัน จำปาโพธิ์⁴
และ วราวุฒิ มหามิตร⁵

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ตำบลห้วยบง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ อสม. และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ จำนวน 20 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง ทำการศึกษาในช่วงเดือน มกราคม ถึง ตุลาคม 2559 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแนวทางการสนทนากลุ่ม (Focused group guideline) และแนวการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview guideline) ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นโดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยผู้เชี่ยวชาญ และใช้แนวทาง SWOT ในการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วย วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) จากการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่า การที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีทักษะความรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี และได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกหมดไปจากชุมชน อีกทั้งการได้รับความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในภาครัฐก็มีความสำคัญมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือในการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติงานของโครงการในการสนับสนุนการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกในด้านทรัพยากร กำลังคน และงบประมาณ ตลอดจนการสนับสนุนการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ส่งผลทำให้เกิดผลลัพธ์ในการป้องกันโรคไข้เลือดออกในชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนตลอดไป

คำสำคัญ : ความสำเร็จ, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.), การป้องกันและควบคุมโรค, โรคไข้เลือดออก

¹นักวิชาการสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยบงเหนือ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

^{2,3,4,5} อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Abstract

The objective of this qualitative research were to study factors effecting to the success of public health volunteer for prevention and control dengue hemorrhagic fever in Huaybong Sub-District, Muang Chaiyaphum District, Chaiyaphum Province. The key Informant with purposively selected were 20 persons of key stakeholders. The research time was in range January to May, 2016. The research tools were a focused group guideline and in-depth interview guideline. An observation form and field notes created by researcher which were verified by 3 experts and with triangulation. Data was analyzed by using analytic induction. The results showed that : the factors effecting to the success of public health volunteer for prevention and control dengue hemorrhagic fever (DHF) i.e. 1) the village health volunteers have the expertise and as a role model 2) getting support from participation of citizens in the community as a important factor to make the prevention and control of DHF and 3) the collaboration between the various entities in the public sector was very important, especially cooperation in the implementation of the action plan of the project to support the prevention and control of dengue in the resources, manpower and the budget, as well as support for publishing and public relations. The outcomes of project were the success of public health volunteer for prevention and control dengue hemorrhagic fever (DHF), ongoing and lasting forever.

Keyword : The success, Public health volunteer, Prevention and control, Dengue hemorrhagic fever (DHF)

1. บทนำ

โรคไข้เลือดออกนับเป็นปัญหาสาธารณสุขไทยตลอดมา เพราะโรคไข้เลือดออกเป็นโรคติดต่อที่สร้างความสูญเสียชีวิต (กระทรวงสาธารณสุข, 2544 ชนวนัน แสงพิศุทธิ์ และอภิรัตน์ โสกำปัง, 2548) และโรคไข้เลือดออกก็ปัญหาทางด้านสาธารณสุขที่สำคัญของตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เช่นกัน โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2558 พบผู้ป่วยเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2557 จำนวน 13 คน คิดเป็นอัตราป่วย 154.38 ต่อแสนประชากร ซึ่งจะต้องดำเนินงานควบคุมป้องกันต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นให้มีการดำเนินงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ให้มีความครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น อันจะส่งผลให้สามารถลดการระบาดของโรคลงได้ อีกทั้งยังต้องสร้างความตระหนักให้กับชุมชน ท้องถิ่น การให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นส่วนสนับสนุนให้การป้องกันโรคได้ผลมากยิ่งขึ้นจากการดำเนินงานตามโครงการป้องกัน และควบคุมโรคไข้เลือดออกโดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ตำบลห้วยบง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ปี 2559 พบว่ามีจำนวนผู้ป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกจำนวน 2 รายลดลง จากปี พ.ศ.2558 เมื่อเทียบในช่วงเดือนเดียวกัน คิดเป็นอัตราป่วย 23.75 ต่อแสน

ประชากร และพบว่ามีค่า HI และ CI ลดลง ร้อยละ 50 เมื่อเทียบกับปี 2558 (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยบงเหนือ, 2558)

จากความสำเร็จของโครงการดังกล่าวผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในการป้องกัน และควบคุมโรคไข้เลือดออก ทั้งนี้เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการป้องกัน และควบคุมโรคไข้เลือดออก ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative study) โดยใช้การวิจัยแบบย้อนหลัง (retrospective research) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักคือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ (Key Informant) จำนวน 20 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.), สมาชิก องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ส.อบต.) และตัวแทนคณะครู-อาจารย์โรงเรียนในเขตตำบลห้วยบง โดยการเลือกแบบเจาะจง ทำการศึกษาในช่วงเดือน มกราคม ถึง ตุลาคม พ.ศ.2559

4. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ เป็นแนวทางการสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline) และแนวการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview Guideline) ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นโดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยผู้เชี่ยวชาญ และใช้แนวทาง SWOT ในการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) หลังจากได้ข้อสรุปหรือข้อคิดเห็นในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) จากข้อสรุปผลการวิจัยจากการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมกับตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกครั้ง

5. ผลการศึกษา

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการฯ โดยแบ่งออกเป็นกิจกรรมหลักของโครงการทั้งหมด 4 กิจกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1. ปัจจัยที่มีผลต่อผลกระทบ ประชาสัมพันธ์ป้องกันโรคไข้เลือดออกอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

- 1) อสม. มีความรู้เรื่องโรคไข้เลือดออกและมีทักษะในการประชาสัมพันธ์ และครอบคลุมทุกพื้นที่ในชุมชน
- 2) มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และหลากหลายช่องทาง เช่น Line เครื่องเสียง หอกระจายข่าว การสื่อสารภายในทีม เป็นต้น
- 3) มีเวทีในการประชาสัมพันธ์ป้องกันโรคไข้เลือดออก เช่น การประชุมประจำเดือน อสม. มีเวทีชุมชนในหมู่บ้าน เป็นต้น
- 4) มีภาคีเครือข่ายให้ความร่วมมือในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง
- 5) ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก อบต.ห้วยบง

5.2. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงาน “หน้าบ้าน หลังบ้านหม่อมอง” หมู่บ้านปลอดลูกน้ำยุงลาย ได้แก่

- 1) อสม.มีศักยภาพและมีทักษะในการสำรวจแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย และจำนวนคนเพียงพอในการออกประเมิน “กิจกรรมหมู่บ้านปลอดลูกน้ำยุงลาย” ทุกหมู่บ้าน
- 2) องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยบง สนับสนุนกิจกรรม สุ่มไขว้ลูกน้ำยุงลาย โดยมีการจัดเวทีมอบรางวัลแก่หมู่บ้านที่ชนะเลิศ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับประชาชนในชุมชน
- 3) ประชาชนในความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทุกหมู่บ้านในตำบลห้วยบง
- 4) ส่งเสริมการร่วมมือของภาคีเครือข่าย เช่น อบต. ประชาชน นักเรียน และอสม. ในการทำความสะอาดหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง
- 5) การจัดการระบบบริหารทรัพยากรน้ำที่ดี ให้เพียงพอต่อการอุปโภคของประชาชนในชุมชน

5.3. ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพทีมสอบสวนเคลื่อนที่เร็ว (Surveillance and rapid response team : SRRT) ตำบลห้วยบง ได้แก่

- 1) การจัดตั้งทีม SRRT มีคำสั่งแต่งตั้งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน
- 2) อสม.เป็นส่วนหนึ่งในทีม SRRT ที่มีความรู้ มีทักษะ และมีภาวะความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง
- 3) มีการจัดทำแผนควบคุม ป้องกันโรค ในแผนต่างๆ ของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 4) ได้รับงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงานควบคุมโรคที่มีมาตรฐานและเพียงพอ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องชัดเจน
- 5) ได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในการอบรมพัฒนาศักยภาพทีม
- 6) มีการดำเนินงานทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชน เกี่ยวกับการป้องกันตนเอง สัตว์เลี้ยง ในการดำเนินงานควบคุมโรค

5.4. ปัจจัยที่มีผลต่อการเฝ้าระวังการเกิดโรคไข้เลือดออก ได้แก่

- 1) มี อสม.ที่ได้รับการอบรมการรายงานการเฝ้าระวังโรค เพียงพอทุกหมู่บ้าน
 - 2) มีระบบรายงานการเฝ้าระวัง และมีการจัดเก็บข้อมูล การเกิดโรคทุกหมู่บ้าน
 - 3) มีการวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงในการเกิดโรคทุกหมู่บ้าน เป็นประจำทุกปี
 - 4) ได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย เช่น ผู้นำชุมชน อปท. โรงเรียน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแล้ว
- ในการค้นหาผู้ป่วยระยะเกิดโรค และการค้นหาผู้ป่วยที่เข้าข่ายเกิดโรคในระยะก่อนเกิดโรค

6. สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของ อสม. ในการป้องกัน และควบคุมโรคไข้เลือดออก สรุปได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จโครงการคือ การที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีทักษะความรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี และได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การป้องกัน และควบคุมโรคไข้เลือดออกหมดไปจากชุมชน อีกทั้งความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในภาครัฐก็มีความสำคัญมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือในการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติงานของโครงการ เพื่อสนับสนุนการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกในด้านทรัพยากร กำลังคน และงบประมาณ ตลอดจนการสนับสนุนการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ส่งผลทำให้มีการดำเนินงานรณรงค์ป้องกันโรคไข้เลือดออกในชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนตลอดไป

7. อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า ถ้า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และประชาชนมีความรู้ในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกแล้วจะเกิดการดำเนินงานรณรงค์ป้องกันโรคไข้เลือดออกในชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนตลอดไป มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ รูซิมัน อาแวเงาะ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกของประชาชนอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส พบว่า ทั้งความรู้และทักษะในการป้องกันโรคไข้เลือดออกมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($r=0.127$ และ 0.372 ตามลำดับ) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ มนูญชัย รูปต๋ำ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกของคณะกรรมการบริหารระบบหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น ในจังหวัดขอนแก่น พบว่า เพศ อาชีพ การศึกษา อายุ การรับรู้ การได้รับการสนับสนุนจากสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันโรคไข้เลือดออก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.001$)

8. ข้อเสนอแนะ

- 1) ควรพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ให้มีทักษะการเฝ้าระวังโรค ให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น

2) ควรสร้างความตระหนักให้ประชาชน เพื่อดำเนินงานป้องกันโรคไข้เลือดออกอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

9. บรรณานุกรม

- กระทรวงสาธารณสุข. (2544). *นิยามโรคติดต่อประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- มนัญชัย รูปด้า. (2552). การมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกของคณะกรรมการบริหารระบบหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น ในจังหวัดขอนแก่น. *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต*. สาขาวิชาการบริหารสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รูชีอัมน์ อาแวเงาะ. (2552). ความรู้ ทักษะและการมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกของประชาชนอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส. *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต*. คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยบงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. (2558). *รายงานผลการปฏิบัติการประจำปี 2558*. เอกสารอัดสำเนา.
- ธนวัน แสงพิศุทธิ์ และอภิรัตน์ โสกำปิง. (2548). *คู่มือการประเมินศักยภาพการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกระดับอำเภอ ปี 2548*. สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 9 จังหวัดนครราชสีมา.